

ALEŠ BERGER

UREDNIK, KRITIK, PISATELJ IN PREVAJALEC

Zarja Vršič

Univerza v Ljubljani

1 Življenjepis

Aleš Berger se je rodil 18. septembra 1946 v Ljubljani očetu Branku in materi Vandi, rojeni Žel. Ker sta bila stara starša po mamini strani učitelja, doma knjig in literarnih revij ni primanjkovalo, je prevajalec povedal v intervjuju z Ignacijo J. Fridl (1998, 35–36).

Med letoma 1961 in 1965 je obiskoval gimnazijo Bežigrad, od leta 1965 je študiral francoščino in primerjalno književnost na ljubljanski Filozofski fakulteti. Kot je povedal v intervjuju s Patricijo Maličev (2017), se je nad francoščino in prevajanjem navdušil že v gimnazijskih letih; s prijateljem Alešem Strojnikom je za *Nedeljski dnevnik* iz angleščine prevajal kriminalne zgodbe, za gimnazijski časopis je prevedel Prévertovo *Barbaro* in za šolski recital pesmi frankofonih črnskih avtorjev. V študentskih letih se je veliko zadrževal tudi na francoskem oddelku v NUK-u, ki ga je vodila prevajalka in bibliotekarka Radojka Vrančič. Za diplomsko nalogo pri profesorju Antonu Ocvirku je leta 1970 pisal o francoskem nadrealizmu pri Slovencih; leta 1974 je izbor prevodov nadrealističnih besedil objavil v knjigi *Noč bliskov*.

Po končanem študiju in služenju vojaškega roka v Mostarju je bil nekaj časa (1971–1978) kot novinar zaposlen v kulturni redakciji na radiu, med letoma 1978 in 2008 pa je delal kot urednik za prevodno književnost pri založbi Mladinska knjiga, kjer je urejal številne pomembne prevodne zbirke. Tam je ostal do upokojitve leta 2008. Poleg urednikovanja je pisal tudi o gledališču in literaturi ter izdal nekaj leposlovnih in esejističnih del. Vse od ustanovitve je član uredništva *Nove revije*. Od srede sedemdesetih let je kot štipendist francoske vlade večkrat bival na prevajalskih rezidencah v Franciji, zlasti v Arlesu, Parizu in Saint-Nazairu.

Najbolj znan je kot prevajalec iz francoščine in španščine; njegov opus obsega tako poezijo, prozo in dramatiko kot tudi filozofska dela, esejistiko in otroško literaturo. Za vrsto prevodnih izdaj je prispeval tudi spremne študije.

Leta 2013 je postal častni član Društva slovenskih književnih prevajalcev (DSKP). Za svoje delo na področju kulture je bil velikokrat nagrajen. Gl. tudi Dović 2017.

2 Prevajalsko delo

Berger prevaja iz francoščine in španščine, vse od poezije, proze, dramatike do filozofije, esejistike in mladinske književnosti. Med njegove najpomembnejše prozne prevode iz francoščine spadajo na primer *Cica v metroju* (1978), *Vaje v slogu* (1981) in *Moj prijatelj Pierrot* (1993) Raymonda Queneauja, *Dvorljive zgodbe* (1987), *Srblijeve zgodbe* (1988) in *Zgodbe* (2014) Guyja de Maupassanta, *Neimenljivi* Samuela Becketta (1989), *Nadja* Andréja Bretona (1996), *Nočna nezgoda* (2015), *Da se ne izgubiš tu okrog* (2017), *Pasja pomlad* (2018), *Speči spomini* (2020) in *Nevidno črnilo* (2022) nobelovca Patricka Modianoja, *Čitanka* (2009) Georgesa Pereca, *Večer v klubu* (2014) Christiana Gaillyja, *Pariz–Brest* (2016) in *353. člen Kazenskega zakonika* (2019) Tanguyja Viela.

Berger je med drugim prevajal pomembne francoske in frankofone pesnike, kot so André Breton (*Breton*, 1983), Jacques Prévert (*Barbara*, 1986; *Ta ljubezen*, 1994; *Jacques Prévert*, 2004; *Besede*, 2018), René Char (*René Char*, 1990; *Hipnosovi listki*, 2009), Guillaume Apollinaire (*Sonce prerezan vrat*, 1992; *Guillaume Apollinaire*, 2002; *Sončeva trobenta*, 2009; *Alkoholi*, 2020), Charles Baudelaire (*Charles Baudelaire*, 1998), Samuel Beckett (*Pesmi*, 2000), Blaise Cendrars (*Proza Transsibirica in druge pesmi*, 2001), Claude Esteban (*Razpostava vrta in telesa; Sedem večerajšnjih dni*, 2011) in Aimé Césaire (*Dnevnik vrnitve v rojstno deželo in izbrane pesmi*, 2013). Izbral in prevedel je tudi pesmi, vključene v izbor nadrealističnih besedil *Noč bliskov* (1974) in antologijo *Razvratne muze: francoska erotična poezija* (1989).

Njegovi pomembnejši prevodi dramskih del iz francoščine so *Lorenzaccio* (1982) Alfreda de Musseta, *Barillonova poroka* (1984), *Poskrbi za Amelijo* (1991), *Bolha v ušesu ali Kaplja čez rob* (1996), *Gospod gre na lov: komedija v treh dejanjih* (2000) in *Bumbar: igra v treh dejanjih* (2010) Georgesa Faydeauja, *Balkon* (1987) Jeana Geneta, *Ljubi tički* (1988) in *Antigona* (2019) Jeana Anouilha, *Zmagoslavje ljubezni* (1991) Pierra de Marivauxa, *Izbrane drame* (1993) Paula Claudela (v tandemu z Marjeto Vasič), Molièrove drame *Tartuffe*, *Don Juan*, *Ljudomrznik* (vse 1994) in *Šola za žene* (2003), *Kralj Ubu* (1996) Alfreda Jarryja, *Čakajoč Godota* (1997) Samuela Becketta, *Instrukcija* (1997/8), *Prihodnost je v jajcih ali Kaj vse je treba za en svet* (2003) in *Jacques ali podrejenost: naturalistična komedija* (2003) Eugèna Ionesca, *En španski komad* (2005), *Bog masakra* (2007) in *Kako poveš, kar si odigral* (2013) Yasmine Reza.

Berger je prevedel tudi nekaj del za otroke in mladino, med drugim 13 zvezkov stripovske serije o Asterixu (1990–2000) in sedem zvezkov zgodbic o Nikcu (1999–2008) Renéja Goscinnyja.

Med njegovimi najpomembnejšimi prevodi iz španščine velja omeniti prevode del Federica García Lorca (*Ciganski romansero*, 2007; *Federico García Lorca*, 1998, v sodelovanju z drugimi prevajalci) in Jorgeja Luisa Borgesa (*Stvaritelj*, 1990; *Alef*, 1997; *Jorge Luis Borges*, 2000; *Izbrana dela*, 2000–2002, v sodelovanju z drugimi prevajalci).

Za svoje delo na področju kulture je bil večkrat nagrajen: prejel je Sovretovo nagrado (1983), nagrado Prešernovega sklada (1987) za prevod Lautréamontovih *Maldororjevih spevov*, zlato značko Borštnikovega srečanja (1988), Župančičevo nagrado (1993), Rožančevo nagrado (1998) za esejistično zbirko *Krokiji in beležke*, red viteza umetnosti in leposlovja Francoske republike (1996), nagrado Dominika Smoleta za prevod Molièrovega *Tartuffa* (2007), Schwentnerjevo nagrado za življenjsko delo na področju založništva, knjigotrštva in bralne kulture (2008), nagrado Esasi za najboljši literarni prevod iz španščine v slovenščino (za prevod Lorcovega *Ciganskega romansera*, 2009), red častnika umetnosti in leposlovja Francoske republike (2010) ter Prešernovo nagrado (2017) za življenjsko delo. Prevajalec Primož Vitez je v utemeljitvi k Prešernovi nagradi med drugim zapisal, da je Berger »slovenskim bralcem [...] ponudil premišljene, briljantno izbrušene in duhovite prevode cele vrste ključnih avtorjev univerzalne književnosti« (MCE/AV 2017). Gl. tudi Dović 2017, Moder 1985.

3 Avtorsko delo

Berger je izdal več avtorskih del: zbirki esejev *Krokiji in beležke* (1998), *Arles, večkrat* (2017), dokumentarno in spominsko prozo *Omara v kleti* (2010), *Povzetki* (2016) *Breze* (2020), *Vicmaher: opilki* (2020), zbirko kratke prozne *Zagatne zgodbe* (2004) in dramo *Zmenki* (2006). Piše tudi za otroke (*Rjuha potepuha: igra za otroke*, 2001; *Nono z Bleda*, 2010; *Noji nad Triglavom: igrice v verzih*, 2011; *Vnučki ropotuljčki*, 2012).

Kot literarni zgodovinar se zanima zlasti za avantgardne tokove. Je avtor nekaterih literarnozgodovinskih del, denimo *Dadaizem, nadrealizem* (1981) in *Srečko Kosovel* (1982), pa tudi spremnih študij k prevodom. Pripravil je zbornik *Vitomil Zupan* (1993) in zasnoval posebni knjižni izdaji ob obletnicah Kosovela in Gregorčiča. Spremne besede je pisal tudi h knjižnim izdajam svojih sodobnikov, denimo k delom Branka Gradišnika, Milana Jesiha, Vitomila Zupana, Borisa A. Novaka idr.

Izredno aktiven je bil kot gledališki kritik; objavil je več kot sto gledaliških ocen, v katerih je »proniciljivo spremljal sočasno produkcijo slovenskih gledališč« (Dović 2017). Gledališke kritike je združil v knjigi *Ogledi in pogledi* (1984) in *Novi ogledi in pogledi* (1997).

Svoje refleksije o literaturi in družbi je objavljial v publikacijah, kot so *Naši razgledi*, *Sodobnost*, *Nova revija*, *Delo* in *Ampak*.

4 Uredniško delo

Berger je deloval kot revialni (*Nova revija, Ampak*) in književni urednik. Pri Mladinski knjigi in občasno pri drugih založbah je pripravil čez sedemsto knjižnih izdaj izvirne in prevodne proze ter pri svojem uredniškem delu uveljavljal visoke selekcijske, uredniške, prevajalske in jezikovne standarde (Dovič 2017) ter utrdil uredniško programsko usmeritev. Urejal je zbirki *Kondor* in *Roman*; zasnoval je prozni zbirki *Klasiki Kondorja* in *Veliki večni romani*, ki sta obsegali nove izdaje klasikov, nekaterih tudi v ponovnih prevodih. Kot urednik je veliko doprinesel k izdajam temeljnih del svetovne poezije; obudil je zbirko svetovne poezije *Lirika* ter zasnoval in uredil dvojezične *Mojstre lirike*. Vpeljal je tudi zbirko *Nova lirika*, ki je prinesla prevode temeljnih avtorjev svetovne poezije 20. in 21. stoletja. Po besedah Leje Forštner (2010 [1963], 187) je bil Berger »pokončen in pogumen urednik, ki se (je) zna(l) upreti kritikam in pritiskom« in ki je »močno povzdignil in utrdil programsko usmeritev ter ugled te založbe [Mladinske knjige] v izvirnem in prevodnem leposlovju«.

5 Razmišljanje o prevodu

Berger je o prevajanju spregovoril v intervjujih in lastnih publicističnih tekstih. V intervjuju z Ignacijo J. Fridl za revijo *Literatura* je prevajanje imenoval eno naših »redkih trajnih, nepretrganih vezi s svetom, nenehno odpiranje tujini, potreba in zmožnost, da se jo presnovi« (1998, 48). Prevajanje po njegovem ni zgolj »togo prenašanje iz jezika v jezik, ne samo mehanicistična obrt« (Forštner 2010 [1963]), temveč pomeni v prvi vrsti temeljit študij izvirnega besedila, ukvarjanje z njegovimi številnimi plastmi in nenazadnje iskanje neke »globalne skladnosti« (Maličev 2017).

O ponovnem prevajanju leposlovja je na kratko razpravljal v prispevku, objavljenem v reviji *Sodobnost* (1963). V njem je razmišljal o dveh vprašanjih, in sicer *katera* dela se največkrat ponovno prevajajo in *zakaj*. Trdil je, da do ponovnih prevodov največkrat pride pri kanoniziranih besedilih, zlasti dramskih, saj se jezik na odru razvija hitreje kakor pri drugih literarnih zvrsteh (prav tam, 1344). V nasprotju s prevodi dramskih del, ki največkrat nastajajo po naročilu, je pri poeziji pobuda za ponoven prevod običajno prevajalčeva, saj se »čuti poklicanega, da [biser svetovne književnosti] tudi on ponaši« (prav tam). Pri romanih pa se ponovno prevaja avtorje, katerih slog in način pripovedovanja sta bistveni sestavni del literarnega dela, in pri katerih je od prve objave prevoda minilo veliko časa (prav tam, 1345).

Aleš Berger je eden od najpomembnejših slovenskih prevajalcev konca 20. in začetka 21. stoletja, ki je domačim bralcem v izbrusenih in jezikovno dovršenih prevodih predstavil

nekatero temeljne francoske in španske avtorje 20. stoletja, kot so Guillaume Apollinaire, René Char, Raymond Queneau, Federico García Lorca in Jorge Luis Borges.

Bibliografija

- Berger, Aleš. 1963. »Ponovni prevodi leposlovnih del.« *Sodobnost* 76, št. 11: 1343–1347.
- Dovič, Marijan. 2017. »Berger, Aleš.« V *Novi Slovenski biografski leksikon*, 2. zv., B–Bla, uredila Barbara Šterbenc Svetina. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1017920/>.
- Forštner, Leja. 2010. »Leja Forštner z Alešem Bergerjem.« Intervju z Alešem Bergerjem. *Sodobnost* 74, št. 2: 186–198.
- Fridl, Ignacija J. 1998. »Skrivnosti obstajajo še naprej.« Intervju z Alešem Bergerjem. *Literatura* 10, št. 83/84: 34–51.
- Maličev, Patricija. 2017. »Prevajanje je tudi neke vrste darežljivost do soljudi.« Intervju z Alešem Bergerjem. *Sobotna priloga*, 3. februar 2017. <https://old.delo.si/sobotna/prevajanje-je-tudi-neke-vrste-darežljivost-do-soljudi.html>.
- MCE/AV. 2017. »Aleš Berger – Prešernova nagrada za življenjski prevajalski opus.« STA, 7. februar 2017. <https://www.sta.si/2345907/ales-berger-presernova-nagrada-za-zivljenjski-prevajalski-opus>.
- Moder, Janko, ur. 1985. »Berger, Aleš.« V *Slovenski leksikon novejšega prevajanja. Zbornik Društva slovenskih književnih prevajalcev*, 25–26. Koper: Lipa.